

חדש

[א]

מקורות

ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה עד הביאכם את קרבן אלהיכם חקת עולם לדרתכם בכל משבתיכם: (ויקרא פרק כג, יד)

מה נקרא חדש

תבואה מחמשת מיני דגן שהושרש אחרי ט"ז בניסן, אסור לאכול עד שנקריב קרבן העומר בזמן הבית, או שהאיר פני המזרח של יום ט"ז ניסן בזמן דליכא קרבנות. כל זה מן התורה, אבל התקין רבי יוחנן בן זכאי (סוכה פרק ג, יב) שיהא יום הנף כולו אסור, ע"י בפירוש הרע"ב דהיינו יום ט"ז בניסן, שבזמן שבת המקדש קיים משקרב העומר היו אוכלים חדש בו ביום דכתיב (ויקרא כ"ג) עד הביאכם, וכשחרב בית המקדש מותר מן התורה משהאיר המזרח, דכתוב אחד אומר (שם) עד עצם היום הזה, דמשמע משהאיר המזרח, וכתוב אחד אומר עד הביאכם, הא כיצד, בזמן דאיכא עומר עד הביאכם, בזמן דליכא עומר עד עצם היום. ואסר רבן יוחנן בן זכאי עליהם כל היום משום מהרה יבנה בית המקדש, ויאמרו אשתקד מי לא הוה אכלינן משהאיר המזרח השתא נמי ניכול.

אם לא קרב העומר בזמן הבית

ע"י במנחת חינוך (מצוה שג) שמסופק בזמן שבת המקדש קיים ולא הביא קרבן העומר, האם התבואה החדשה אסורה כל השנה עד שיביאו עומר בשנה הבא, דגזה"כ הוא דבזמן המקדש אין חדש נותר רק בביאת העומר, ואין תלוי ביום כלל, או דילמא אפילו כשביהמ"ק קיים אם לא הביאו העומר אז מותר בסוף היום. ע"ש שרוצה להוכיח מסוגיא דר"ה (ז, ב), ומדברי התו"כ, שאם לא הביאו העומר אין החדש נותר עד שנה הבא. אבל כתב שמדברי הטורי אבן מוכח שאין העומר מעכב היתר אכילת חדש, וכן מבואר בספרו שאגת אריה (דיני חדש סימן ו). וכבר הסבירו בתראי שתלוי האם חדש אסור בעצם, אלא שיש "מתיר" של הקרבן, ואז אם היה אפשרות להביא הקרבן ולא הביאו אז נשאר האיסור, אבל אם נאמר שהאיסור הוא מחמת הבאת העומר, א"כ אם כבר עבר זמן הקרבת העומר אע"פ שלא הביאו העומר בפועל מותר לאכול החדש. אבל חתני היקר הרב נחום לוי שליט"א העיר, שא"כ לפי הרמב"ם שמקריבים אע"פ שאין בית, אז לפי המנ"ח לא יהיה אף פעם היתר באכילה של תבואה החדשה, שגם בזה"ז בעצם שייך להביא קרבן.

מנין המצוות

ונחלקו בזה מוני המצוות, הרמב"ם מונה מצות חדש כג' מצוות (מצות ל"ת קפ"ט ק"צ וקצ"א) דהיינו האיסור לאכול לחם של חדש, קלי של חדש, וקרמל של חדש, ועי"ש שמסביר משום שכבר אמרו (כריתות ה, א) אכל לחם וקלי וקרמל חייב על כל אחד ואחד, ושיטת הרמב"ם (שורש ט') שמנין המצוות תלוי במנין המלקות, שכל מצוה שלוקה עליו לבד, נמנה לבד. הרמב"ן (בהשגותיו לספר המצוות, שורש ט') חולק וסובר שאין למנותם אלא מצוה אחת, אף על פי שלוקים על כל אחד ואחד מהם, כדרך שמונים לאו אחד בהקפת הראש, אף על פי שלוקה על כל פאה ופאה.

צירוף

ויתכן נ"מ בזה כמו שמסתפק המנחת חינוך (מצוה שג, ב) היכא שאכל חצי זית ממין אחד, וחצי זית ממין אחר, האם הם מצטרפים, שלדעת הרמב"ם משום שהם ג' מצוות נפרדות אינו חייב עד שיאכל כזית ממין אחד, (וכן מדויק ברמב"ם שהדגיש אצל כל אחד שאם אכל כזית שלוקה, משמע שאינו חייב אלא אם אכל זית של כל אחד בלבד). אבל לפי הרמב"ן דאין כאן אלא מצוה אחד, שפיר מצטרפי אהדדי.

התראה

עוד נ"מ כתב המנ"ח, שלפי הרמב"ם כיון דכל אחד הוא לאו בפני עצמו, והוי ליה ג' שמות, א"כ אם אכל לחם צריך להתרות בו משום הלאו דלחם, ואם אכל כרמל צריך להתרותו משום איסור כרמל וכו', כמ"ש כמה פעמים, דצריך להתרות בו מאיזה לאו.

לחם של חו"ל שנאפה בא"י

הגרח"ע (שו"ת אחיעזר חלק ב - יורה דעה סימן לט) העיר, בחדש למ"ד שאינו נוהג בחו"ל, אם נכנס לא"י ואפאה בא"י דחייב בחדש, כמו בחלה ותרומ"מ, דהא ביצאו לחו"ל מבואר בירושלמי דאיצטריך קרא דמושבותיכם, ובלא קרא הו"א דדמי לחלה ותרומ"מ, א"כ בנכנסו לא"י דליכא קרא לפטור שוב דמי לחלה ותרומ"מ דחייבים, וביחוד לשיטת הכ"מ דפירות חו"ל שנכנסו לארץ ונתמרחו בא"י חייב מה"ת בתרומ"מ כמו חלה, והא אין המירוה פועל כח חדש בהפרשת התרומה, דהא גם במפריש שבליים חייל התרומה, ומ"מ מועיל מירוה א"י לחייבו בתרומה, א"כ ה"ה דקרימת פנים דלחם יביא לידי חיוב חדש. אבל עי' בשו"ת הר צבי (אורח חיים ב סימן ע) שכתב שהדברים מתמיהים, וכנראה דאשתמיטתיה דברי הירושלמי חלה (פ"א ה"ג) בהא דפליגי ר"א ורבנן בתבואה שלא הביאה שלישי אי חייבת בחלה ואי יוצאין בה ידי חובת מצה, דר"א ס"ל דאינה חייבת בחלה ואין יוצאין בה יד"ח. ובעי שם בירושלמי אליבא דר"א דתבואה שלא הביאה שלישי אין חייבין עליה משום קלי, אי חייבין עליה משום לחם, א"ר יודן כתיב ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו, את שחייבין על קלי שלו משום חדש חייבין על לחם שלו משום חדש וכו'. וכמבואר שהוא דבר הלמד בהיקש דכל שאין חייבין על קלי שלו אין חייבין גם על הלחם משום חדש, ולפי"ז גם בתבואת חו"ל אין חייבין על קלי שלו משום חדש למ"ד דאינו נוהג בחו"ל, אף כי נעשה לחם בא"י אין בו איסור חדש דאין היקש למחצה.

לאו הבא מכלל עשה

הריב"א בפירושו עה"ת (דברים טז, ח) על הפסוק, "ששת ימים תאכל מצות", מביא דברי רש"י שבמקום אחר הוא אומר שבעה ימים, אלא שבעה מן הישן וששה מן החדש עכ"ל. והק' עליו למה לי קרא, תיפוק ליה מדכתיב "לחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה", ותירץ רבינו יוסף מניקולא, דאי לאו ששת ימים וגו' ה"א דאתי קרא דבערב תאכלו מצות ודחי לא תעשה דחדש, ונפקא מינה היכא דלא מצי כלל ט"ו בניסן אלא החדש, שיטול ממנו אפילו קודם הקרבנו, קמ"ל ששת ימים וכו', דמשמע ששת ולא שבעת ימים, ולאו הבא מכלל עשה עשה, והשתא איכא לאו ועשה ואין עשה דוחה את לא תעשה ועשה.

עשה דוחה שני לאוין

ועי' במנ"ח שהעיר עליו דלפי מה שכתב הרשב"א בכתובות (מ, א ד"ה וניתי) דעשה דוחה לאו הבא מכלל עשה משום דלא עדיף מלאו אחר, א"כ לא הוי כאן רק שני לאוין, וכבר דנו בזה האחרונים האם עשה דוחה תרי לאוין, דעת הפני יהושע (ביצה ח, א ד"ה וע"פ) שעשה דוחה שני לאוין, עי"ש שמוכח כדבריו מהא דאמרין (נזיר מח, ב) דלרבי ישמעאל כהן גדול והוא נזיר מטמא למת מצוה, דכיון דשרא רחמנא חד לאו גבי מת מצוה, מה לי חד לאו מה לי תריין לאוין. אבל הרבה האחרונים חולקים עליו וס"ל דחד עשה איננו דוחה תרי לאוין. ועי"ע בשדי חמד שדן בזה באריכות, ומביא כמה שיטות לכאן ולכאן.

[ב]

חוץ לארץ

חדש בחו"ל

משנה (קידושין לו, ב) כל מצוה שהיא תלויה בארץ אינה נוהגת אלא בארץ, ושאינה תלויה בארץ נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ, חוץ מן הערלה וכלאים, ר"א אומר אף החדש. והגמ' דנה האם ר"א פליג לקולא או לחומרא, ומסיק שר"א בא להחמיר שגם חדש נוהג בחו"ל מן התורה. ונחלקו בזה, ת"ק סובר חוץ מן הערלה ומן הכלאים, ר"ל דהלכתא גמירי לה, דאף על גב דאיכא למימר חובת קרקע היא, בכל זאת

נוהג בחו"ל, אבל חדש בארץ אין בחו"ל לא, משום דכתיב "מושב" לאחר ירושה וישיבה משמע, ואתא ר"א למימר אף חדש נהג בין בארץ בין בחו"ל, מאי טעמא "מושב" בכל מקום שאתם יושבים. כמו כן מצאנו שנחלקו בזה אמוראים, (מנחות סח, ב) רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אכלי חדש באורתא דשיתסר נגהי שבסר, (ליל י"ז) קסברי חדש בחוצה לארץ דרבנן, ולספיקא לא חיישינן, (רש"י - ולספיקא שמא למחר יהיה ששה עשר לא חיישינן), ורבנן דבי רב אשי אכלו בצפרא דשבסר (בוקר של יון י"ז), קסברי חדש בחוצה לארץ דאורייתא, ורבנן יוחנן בן זכאי (דאמר שאסור כל היום של ט"ז) מדרבנן קאמר, וכי תקין ליום הנפ' לספיקא לא תקין. אמר רבינא אמרה לי אם, אבוך לא הוה אכיל חדש אלא באורתא דשבסר נגהי תמניסר (ליל י"ח), דסבר לה כר' יהודה וחייש לספיקא. ועי' במרדכי (קידושין פרק האשה נקנית רמז תקא) שמכח אמוראים אלה פסק להחמיר בחדש של חו"ל, וז"ל ואף על גב דדוקא ר"א אסר ולא רבנן, מיהו איכא אמוראי דאסרי ליה במנחות פרק ר' ישמעאל. וכ"כ בביאור הגר"א (יו"ד סי' רצג ס"ק ב) אחרי שזן באריכות האם יש כאן סתם ואח"כ מחלוקת, (עי' לקמן בסמוך) כתב שאין צריך לכל זה, דקי"ל כאמוראי שם (סח, ב) דכולהו ס"ל דנוהג בח"ל, ואף ר"פ ור"ה ס"ל דמ"מ מדרבנן חייב, ואף בזה לא קי"ל כוותיה דסוגיא דהלכה בכ"מ כוותיה דר"א, ורבינא בתראה ס"ל כן וקי"ל כוותיה. אבל עי' בשו"ת משכנות יעקב (יו"ד סי' סז) שהק' למה הרי"ף לא הביא הראיה מההיא דמנחות, אלא ע"כ שאין הראיה מוכרח, חדא דקי"ל "מעשה רב", א"כ הם שהקילו ע"כ משום דכך ס"ל באמת, ואלו שהחמירו אולי החמירו לעצמם ולא הורו כן לאחרים, שהרי לא כתוב אלא שלא אכלו, ולא שפסקו שאסור.

עוד הביא בשם הגר"ח מוולאזין שאמר בשם אחי הגר"א ר' שלמה זלמן זצ"ל ליישב מנהג העולם שאוכלים חדש בחו"ל, עפ"י קושיית המרדכי למה אכלו ליל י"ז ולא חששו לספיקא דיומא משום דאינו אלא מדרבנן, הרי חדש הוי דבר שיש לו מתירין, ומבואר בפ"ק דביצה שדשיל"מ ספק דרבנן לחומרא, ות' שר"פ הולך לשיטתו בביצה ע"ש, א"כ אפשר שרבינא חייש לספיקא אפילו אם חדש בחו"ל אינו אלא מדרבנן, משום דהוי דבשיל"מ. אבל תמה על זה המשכנות יעקב, דא"כ איך הוכיח הגמ' שאלו שלא אכלו עד הבוקר סברו דחדש אסור מה"ת, אולי החמירו משום דהו"ל דבשיל"מ, ואכמ"ל.

שיטות האוסרים

ונחלקו הראשונים האם להלכה חדש נהג בחו"ל מן התורה, או אינו אלא מדרבנן. שיטת הרי"ף הרא"ש ורמב"ם, שגם בחו"ל אסור לאכול מתבואה החדשה מן התורה עד הבאת העומר או עד שיגיע יום י"ז בניסן. וז"ל הרמב"ם (הלכות מאכלות אסורות י, ב) החדש כיצד כל אחד מחמשה מיני תבואה בלבד אסור לאכול מהחדש שלו קודם שיקרב העומר בט"ז בניסן, שנאמר ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו, וכל האוכל כזית חדש קודם הקרבת העומר לוקה מן התורה בכל מקום ובכל זמן בין בארץ בין בחוצה לארץ בין בפני הבית בין שלא בפני הבית, אלא שבזמן שיש מקדש משיקרב העומר הותר החדש בירושלים, והמקומות הרחוקין מותרין אחר חצות וכו', ובזמן הזה במקומות שעושין שני ימים טובים החדש אסור כל יום י"ז בניסן עד לערב מדברי סופרים.

ועי' ברי"ף (קידושין שם) ובפסקי הרא"ש (שם) דהיינו טעמא דקיימא לן כרבי אליעזר, משום דסתם לן תנא כוותיה, דתנן (פ"ג דערלה מ"ט) חדש אסור מן התורה בכל מקום, והערלה הלכה והכלאים מדברי סופרים. אבל כבר העירו האחרונים שמסכת ערלה סודר לפני מסכת קידושין, א"כ הוי ליה סתם ואחר כך מחלוקת, ואין הלכה כסתם. ואפילו אם תמצא לומר הרי קי"ל אין סדר למשנה, א"כ אולי נשנית מסכת ערלה אחרי מסכת קידושין, וא"כ הו"ל סתם ואח"כ מחלוקת, אבל אפ"ה אין כאן אלא ספק, אולי יש כאן סתם ואח"כ מחלוקת. ועי' בשו"ת משכנות יעקב (יו"ד סי' סז) שכתב שע"כ צ"ל שאין כוונת הרי"ף אלא לפסוק לחומרא מטעם ספק דאורייתא לחומרא. ולפי"ז יהיה בזה נ"מ עצומה, שאם יש עוד ספק הו"ל ספק ספיקא ומותר, והרבה פעמים אין וודאי חדש, רק ספק ולדבריו יהיה מותר. ולא ראיתי מי שיתיר מטעם הנ"ל וצ"ע. אבל באמת מלשון הרי"ף והרא"ש לא משמע שפסקו להחמיר רק מטעם ספק, אלא בתורת וודאי, וצ"ע.

שיטות הסוברות שאינו אלא מדרבנן

אבל דעת כמה ראשונים שחדש בחו"ל אינו אלא מדרבנן. עי' בספר אור זרוע (חלק א - הלכות ערלה חדש ושביעית סימן שכח) שכתב וז"ל ונראה בעיני אני המחבר לפסוק הלכה דחדש חו"ל דרבנן, וספיקא דרבנן

לקולא, דתנן כל קרבנות הצבור והיחיד באים מן הארץ ומחוצה לארץ, מן החדש ומן הישן, חוץ מן העומר ושתי הלחם שאינם באים אלא מן החדש ומן הארץ, סתם לן תנא דחדש חו"ל דרבנן, דאי דאורייתא היה בא מחוץ לארץ, דהא בהא תליא כדאמר בגמרא. ר"ל שאם יש איסור חדש על הגודל בחו"ל מן התורה, אז אפשר גם להביא קרבן העומר מתבואת חו"ל, ואם במשנה כתוב שא"א להביא קרבן העומר אלא מתבואה שגדלה בארץ ישראל, מוכח דס"ל שאיסור חדש אינו נוהג בחו"ל מן התורה. וכן דעת רבינו ברוך (בעל ספר התרומה) הובא בשו"ת הרא"ש (כלל ב סימן א) שאפילו אם גדלה ברשות ישראל עתה בחו"ל, **שאיין אנו סמוכין לא"י**, נראה להתיר, דלא גזרו אפילו מדרבנן, דומיא דמעשר דלא גזרו אלא בחו"ל הסמוכה לא"י. רבינו ברוך חידש לנו בתרתי, א' דחדש אינו נוהג בחו"ל מן התורה, ב' שאפילו מדרבנן לא גזרו אלא במקומות הקרובים לא"י, אבל מקומות הרחוקות מא"י לא גזרו.

[ג]

של נכרי

חדש של עכו"ם

כתבו בתוספות (קידושין לז, א) שבירושלמי משמע דחדש נוהג אף בשל עובדי כוכבים, דפריך עלה דמתני' דקתני אף החדש, אמאי לא תני חלה, ומשני לפי שאינה בשל עובדי כוכבים, משמע דחדש דקתני במתניתין נוהג בשל עובדי כוכבים.

ועי' בשו"ת הרא"ש (כלל ב סימן א) **שבכל החבורים פסקו, דחדש נוהג בשל כנעני**. ומוסיף דלמה לא לנהוג בשל כנעני, דמאן דאמר יש קנין לכנעני בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר, דריש ליה מקרא דגנך ולא דגן כנעני, ואי לאו קרא, צריך לעשר תבואת כנעני. ובחדש כתיב ולחם וקלי וקרמל לא תאכלו, ואפילו בחוצה לארץ, דכתיב מושבותיכם, מהיכי תיתי לן למימר דלא לנהוג בשל כנעני. עוד כתב הרא"ש שהלא ערלה דאינה נוהגת אלא בארץ, ואפילו הכי נוהגת בנטיעת כנעני, כדתנן במסכת ערלה (פ"א מ"ב) הנוטע ברשות הרבים והכנעני שנטע וכו', חייבין בערלה, כ"ש שחדש נוהג בשל כנעני. אבל עי' בב"ח (יו"ד סי' רצג) שמקשה על הק"ו של הרא"ש, ורוצה להוכיח שהרא"ש חזר בו בפסקיו. גם המאירי (פסחים קכא, ב) מאריך להוכיח שחדש נוהג בשל גוי, ועי"ש שמוכיה כן מהירושלמי כמו שכתבו בתוס', וכ"ה ג"כ דעת המרדכי.

שיטת הב"ח

ועי' בב"ח (שם) שרצה לדייק שהרמב"ם חולק, שבהלכות מאכלות אסורות (פ"י ה"ב) כתב בסתם דהחדש אסור בחוצה לארץ, ולא כתב דנוהג אף בשל גוים, ואילו בהלכות מעשר שני (פ"י ה"ט) כתב להדיא דערלה נוהג אף בשל גוים, אלמא דבחדש אין איסורו אלא בשל ישראל אבל לא בשל גוי. אבל לפי מה שכתב הרא"ש (הנ"ל) יש לדחות הראיה, ד"ל שרק בערלה שיש ה"א להתיר בשל עכו"ם, משום שאינו נוהג אלא בארץ, הוצרך הרמב"ם להודיענו שחייב, אבל חדש שחאסור בחו"ל, א"כ לא היה ה"א שיהיה מותר בשל עכו"ם, לכן לא כתב לאסור להדיא. ועי"ע בשו"ת שאגת אריה (דיני חדש סי' ג) שאין להוכיח כלל מהרמב"ם שכידוע אין דרכו אלא להביא מה שמפורש בחז"ל, ולכן בערלה שמפורש שנוהג בגוי כתבו, אבל לא בחדש שלא מוזכר, עי"ש שמאריך בדש"ס.

עוד כתב הב"ח דיש להביא ראיה ברורה דהחדש מותר בשל גוים, דבראש השנה (יג, א) איתא, בעו מיניה חברייא מרב כהנא עומר שהקריבו ישראל בכניסתן לארץ מהיכן הקריבוהו, אם תאמר דעייל ביד גוי קצירכם אמר רחמנא (ויקרא כג, י) ולא קציר גוי, ומק' הגמ' ממאי דאקריבו דילמא לא אקריבו, לא סלקא דעתך דכתיב (יהושע ה, יא) ויאכלו מעבור הארץ ממחרת הפסח, ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול, דאקריבו עומר והדר אכלי, מהיכן הקריבו אמר להן כל שלא הביא שלישי ביד גוי ע"כ דברי הגמ'. והשתא אי אמרת דאיסור חדש נוהג אף בשל גוים, לא צריך לומר ממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול וכו', בלי הדיוק נמי א"א לומר שאכלו בלי להקריב קרבן העומר, אלא בעל כרחך דחדש אינו נוהג בשל גוים, וכיון דהשתא קא סלקא דעתך דלא הקריבו כיון דעייל ביד גוי, לכך צריך להך דיוקא דממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול, דאם איתא דעייל ביד גוי ולא הקריבו עומר מעיקרא אמאי לא אכיל, הלא בשל גוי אינו

אסור משום חדש, אלא ודאי דהקריבו עומר משל ישראל, ולהכי לא אכול מעיקרא משל ישראל, מהיכן הקריבו, ומשני שלא הביא שלישי ביד גוי. הרי מוכח להדיא דמדאורייתא אין איסור חדש אלא בשל ישראל.

אבל הש"ך (יו"ד סימן רצג, ו) דוחה הראיה, דהתם אי לאו האי דיוקא דממחרת הפסח אכול מעיקרא לא אכול ה"א דאכלי ישן, (היינו מתבואה של שנה שעברה) א"נ משום דבפ"ק דקידושין איכא תנא דס"ל דמושבותיכם אתי שלא נאסרה עד אחר ירושה וישיבה, ולכן בלי הדיוק מהקרא לא היה מוכח שקיים איסור חדש בכניסתן לארץ.

עוד הביא הב"ח תשובה למהר"ם מעיל צדק (הובא גם בדרישה) וז"ל רבינו אביגדור כ"ץ כתב בספרו דחדש בחוצה לארץ אינו נוהג בשל גוים, וגם בהלכות גדולות משמע דחדש אינו נוהג בחוצה לארץ בשל גוים, ושמא משמע להו דהלכה כתנא קמא דרבי אליעזר בפרק קמא דקידושין עכ"ל התשובה. [אבל צ"ע דא"כ אין סיבת ההיתר משום שהתבואה של נכרים אלא משום שאין חדש נוהג בחו"ל]. מסיק הב"ח שאין לשום גדול להורות הוראה לאיסור היפך המנהג שנהגו על פי גדולי ישראל להיתר, ומי שרוצה להחמיר לעצמו מדת חסידות הוא ולא יורה לאחרים, דלא ליתי לאינצויי. ודוקא במי שהורגל בשאר פרישות ומפורסם לחסיד רשאי לנהוג לאיסור גם בזו, כמו שכתב ראבי"ה בריש ברכות (סי' א עמוד 2) לגבי קריאת שמע של ערבית.

להלכה

בשו"ע (יו"ד סימן רצג, ב) נפסק שאיסור החדש נוהג בין בארץ בין בחו"ל, בין בשל ישראל בין בשל עובד כוכבים. וכ"ה בשו"ע (או"ח תפט, י) וז"ל אסור לאכול חדש אף בזמן הזה, בין לחם בין קלי בין כרמל, עד תחלת ליל י"ח בניסן. ובארץ ישראל, עד תחלת ליל י"ז בניסן. ועי' בבהגר"א (יו"ד שם) שמאריך בסוגיא ומסיק שאין להתיר חדש. א"כ צ"ע על מה סמכו "העולם" שלא מקפידים על חדש בחו"ל. ויש בזה כמה לימודי זכות כמו שיבואר.

[ג]

על מה סמכו העולם

ספק ספיקא

כתב הרמ"א דמ"מ כל סתם תבואה שרי לאחר הפסח, מכח ספק ספיקא, ספק היא משנה שעברה, ואם תמצא לומר משנה זו, מ"מ דלמא נשרשה קודם העומר (טור בשם הרא"ש). ובמיני תבואה שזורעים ודאי לאחר פסח, כגון במקצת מדינות שזורעין שבולת שועל ושעורים לאחר פסח, אז יש לו להחמיר אחר הקציר, אם לא שאין דלתות המדינות נעולות, ורוב התבואה באה ממקום אחר שזורעין קודם הפסח. 1.

שם אחד

וכבר השיג עליו בהגהת הגרע"א (שפ) בשם שו"ת מוצל מאש (סי' נ), הא "שם אונס חד הוא", דמה לי משנה שעברה ומה לי משנה זו קודם העומר. היינו שאין כאן שני ספיקות אלא ספק אחד, האם הושרש לפני פסח, ומה לי אם זה משנה שעברה, או משנה זו. ועי' בערוך השולחן (שם ס"ק טז) שתירץ דשפיר הוי ספק ספיקא, דיש נ"מ בין שני הספיקות, דאם הוא משנה שעברה אין מביאין ממנו את העומר, דבעינן ראשית קצירך ולא סוף קצירך, כדאמרינן ר"פ כל המנחות, ואם הוא משנה זו מביאין ממנו את העומר, וכללא הוא בספק ספיקא, דכל שיש נ"מ בין הספיקות באיזה פרט לדינא אף שאינו נוהג בזמנה"ז, חשיב לה ספק ספיקא כמ"ש בסי' ק"י בכללי ספק ספיקא.

ספק ספיקא המתהפך

עוד קשה על הרמ"א הרי יש כלל בס"ס, שצריך להיות "מתהפך", ר"ל שאפשר להתחיל הס"ס משני הכיוונים, למשל מי שמסתפק אם חסר לו יום בספירה, י"א שיכול להמשיך בברכה משום ס"ס, ספק שמא

באמת ספר כדין, ואת"ל ששכח יום אחד, אולי הדין דלא כהבה"ג ש"תמימות" אינו מעכב, ויכול להמשיך. ושם הרי יכול להתחיל גם מצד השני, ר"ל ספק דילמא ההלכה דלא כבה"ג, ואת"ל דקי"ל כבה"ג אולי לא שכת. אבל כאן רק יכול להתחילו שספק אולי התבואה משנה שעברה, ואת"ל מהשנה, אולי הושרש קודם הפסח, אבל א"א לבא ולומר ספק הושרש לפני פסח ספק אחרי פסח, ואת"ל אחרי פסח אולי הם משנה שעברה.

דבשיל"מ

ע"ב בש"ך (שם ס"ק ד) שהעיר חדש הוי דבר שיש לו מתירין, ודבר שיל"מ אפילו בספק ספיקא אסור, ות"י כמש"ל סי' ק"י ס"ק כ"ה. היינו דאמרינן שם שאם נפל דבשיל"מ בתערובות ולא התבטלה, וחזר ונפל בתערובות שנייה, עדיין לא בטל, דכל פעם לא בטל, אבל כאן ס"ס אומר לי שאין כאן איסור כלל.

דשיל"מ היכא שיש רוב להתיר

מענין לענין יש להסתפק האם היכא שהרוב הוא ישן, יש לחשוש משום חדש. כידועה יש יהודי יקר שגר בנוי יורק בעיר מנסי ששמו הרב הרמן שליט"א, שכל שנה טורח לברר על כל מיני מוצרים מאיזה תאריך יש כבר לחשוש משום חדש, ולפי תאריך הייצור, או תאריך האחרון לשיווק, (ולפעמים זה מופיע בקוד) אפשר לקנות באופן שאין חשש חדש כלל. שנה אחת שהיה רוב ישן, שאל את הגרמ"פ האם כדאי להדפיס החוברת עם כל התאריכים, או דילמא שאין צורך, שהכל מותר משום דאזלינן בתר רוב. הגרמ"פ דן שם (והודפס ביו"ד ח"ד סי' מו) בזה באריכות, והביא שבפתיחי תשובה (יו"ד סימן ק"ב סק"א) הביא שנחלקו האחרונים האם בדבר שיש לו מתירין שלא אזלינן בתר רובא, הוא דווקא בתערובת, דאיכא למימר על האיסור שנתבטל עד שתאכלנו באיסור תאכלנו בהיתר, אבל בפריש מהרוב דאנו מחזיקין דאין כאן האיסור כלל, ולא שייך לומר עד שתאכלנו וכו' אז מותר, או שאמרינן דדבר שיש לו מתירין אינו בטל, אף לעניין שלא מתירין מצד כל דפריש מרובא פריש, השו"ת צמח צדק והמג"א מחמירין שבדשיל"מ לא אזלינן בתר רוב, אבל הצ"ח והחנות יאיר סברי דכל דפריש מרובא פריש, אפילו בדבר שיש לו מתירין.

למה דשיל"מ לא בטל

וכתב הגרמ"פ זצ"ל שמסברא ליכא שום טעם לומר שלא נילך בתר רוב ביש לו מתירין, דהנה נחלקו הראשונים בטעם שאין ביטול בדשיל"מ, דעת הר"ן (בדרים נב, א ד"ה וקשיא) הוא שכדי שהיתר יבטל האיסור צריך איזושהו "התנגדות" ביניהם, אז במין במינו, אע"פ שאין "התנגדות" מצד המין, עכ"פ יש "התנגדות" מצד שזה איסור וזה היתר, אבל בדשיל"מ שגם האיסור אינו "איסור גמור", והוחלש האיסור, אין כאן כ"כ התנגדות מצד שזה איסור וזה היתר, לכן א"א שההיתר יבטל. ולפי"ז כתב שפשוט שמין בשאינו מינו בטל, אפילו בדשיל"מ, דאז לפחות יש "התנגדות" מצד המין. ולדבריו פשוט שלא שייך דשיל"מ אלא בביטול ברוב, ולא שייך לענין כל דפריש שאין כאן ענין של ביטול איסור בהיתר. רש"י (ביצה ג, ב ד"ה אפילו באלף) מפרש שהסברא היא "דעד שתאכל באיסור תאכל בהיתר", שהיות ויכול לחכות עד שהאיסור יהיה מותר, אין לו לסמוך על הביטול. וכתב הגרמ"פ זצ"ל דגם לדבריו לא שייך כאן בהלך אחר הרוב, כיון דההיתר הוא מחמת דאמרה תורה דעלינו להחזיק בדין וודאי ברור שהנפרש הוא מהרוב חנויות המוכרות בשר שחוטה, הרי אין לנו בזה שום אכילת איסור. דרק בהיתר דביטול ברוב, דהמקצת איסור ודאי איכא כאן, אך שהותר, שייך לומר סברא זו דתיקנו לאכול ביותר היתר שאפשר, דהוא לחכות עד שגם המיעוט האיסור שאיכא יעשה היתר גמור אף אם היה בעין. אבל בפריש שהדין הוא שנימא מרובא פריש ואין כאן מהאיסור כלום, לא שייך שוב להחמיר שלא לאכול.

ועי"ש שמפלפל בדברי הר"ן (פ"ק דביצה), ומביא שהמהרש"ל ביש"ש (ביצה פ"ק סימן ו') כתב בקנה ביצים מהגוי, דלא אזלינן בתר רובא דהביצים שהן אותן שנולדו מכבר, וגם לא מה שהדרך למכור אלו שמכבר, כיון שהוא דבר שיש לו מתירין דבאלף לא בטיל. הרי סובר דביש לו מתירין לא אמרינן גם כל דפריש מרובא פריש, אפילו בהביא הנכרי לבית הישראל, והביאו המג"א (סימן תקי"ג ס"ק י"ג). הרי דמהרש"ל חולק וסובר בפשיטות שאין מתירין ביש לו מתירין בכל דפריש מרובא היתר, כמו בנתערב באלף. ואינו מתיר אפילו כשהביא העכו"ם לבית ישראל, דלא כהר"ן, כמפורש בדבריו. עוד הביא

שהצל"ח (ביצה י, ב ד"ה והואיל), מסיק דאמרינן כל דפריש מרובא פריש אף ביש לו מתירין, ודחה שיטת מהרש"ל, וכתב ומאן יהיב לן משופרי ואכלינן מינייהו, היינו שמשמיענו בזה שאפילו בעל נפש אין לו להחמיר בזה.

ובכל זאת מסיק הגרמ"פ זצ"ל, שאע"פ שנתבאר שנוטה הדעת לומר דכל דפריש מרובא פריש אף בדבר שיש לו מתירין כהצל"ח והחוות יאיר, אבל כיוון שאף בנו הגר"ש הא לא סבר כוותיה בזה, וגם איכא עוד אחרונים דמחמרי, קשה לפנינו לבטל את שיטת מהרש"ל והמג"א לגמרי. אף שכל החומרא הוא רק מדרבנן, שלכן היה שייך למיסמך ע"ז כיון שגם מסתבר כן, מ"מ ראוי יותר להחמיר. שלכן אף שיש להודיע חשבון האומדנא של תבואות דשנה זו כמה יש מישן, שידעו דאיכא רובא מישן, יש עכ"פ ודאי להודיע שאיכא גם חדש כך וכך אחוזים, ושמהראוי להשיג ישן ודאי בלא ספק, ולהודיע מקום שיכולין להשיגם כמו שעושין בכל השנים, כי הרבה יראי השי"ת ודאי יחמירו גם בשנה זו ואולי גם רובן וכולן.

מקומות הרחוקות

ע"י בערוך השולחן (יו"ד סימן רצג, יח-יט) שכמה קשה עלינו להמתין שמנה חדשים מאכילת חטים ושעורים ושכולת שועל שמזה עושים גרויפין, וזה כל אכילתינו, ומשתיית שכר כל החורף, ורק יחידים הזהירים בזה, וקשה עליהם כידוע, ולכן קמו גדולי חכמי ישראל למצא התירים הלא בספרתם. ורבים בנו על ההיתר שאינו נוהג בשל עכו"ם, וההיתר הזה קשה לסמוך. ויש שרצו להציל שתיית השכר מטעם שהמשקין היוצאין מהם אינם כמותם (ע"י ש"ך סק"ו), וגם זה דחוק דטעם כעיקר דאורייתא. אבל עכשיו שזכינו ל"אור זרוע לצדיק", עתה, "לישרי לב שמחה", ואין בזה שום ספק דהעולם סוברים כרבינו ברוך וריב"א ורבינו אבגדור הכהן ורבינו יצחק בעל האור זרוע ורבינו מנחם מעיל צדק ומרדכי גדול ומהרי"ל, דחדש בחו"ל דרבנן, וכמו שביאר האור זרוע שיטתם הברורה דאוקי סתמא להדי סתמי, ור"א ורבנן הלכה כרבנן, ולדבריהם איסור חדש תלוי בעומר, דממקום שאין מביאין עומר שם אין החדש נוהג, דכן הוא פשוט דסוגיא דר"פ כל הקרבנות.

נכרי

כבר הזכרנו שהרבה אחרונים סומכים על הב"ח הסובר שאין איסור חדש נוהג בתבואה של נכרי, אבל ע"י ביאור הגר"א (שם ס"ק ב) שכתב עליו דברים חריפים מאוד, וז"ל **שכבר הכו על דקדוק כל האחרונים, ושגגה יצאה מתחת ידו, וטובה ה"ל לכה"ג כאן השתיקה**. וע"י בשו"ת שאג"א (הנ"ל) שתוקף את דברי הב"ח בכל כוחו, ודוחה את כל דבריו מלה במלה.

ומצאתי דבר מעניין בספר בעל שם טוב עה"ת (פרשת אמור אות ו) וז"ל ולחם וקלי וכרמל לא תאכלו עד עצם היום הזה וגו', הבעל שם טוב שאל בחלומו על חדש בזמן הזה, איך הדין, וענו אותו, שלאחר פטירת הב"ח ציננו את הגיהנם ארבעים יום, מחמת שהיה צריך זה לכבוד הב"ח, ובבוקר עמד הבעש"ט זלה"ה ושלא להביא שכר מן החדש ושתהו, ואמר כדאי הב"ח שמתיר כדי לסמוך עליו. (זכרון טוב דף י"ב ע"ד) אבל מה שכתב "שהיה צריך זה לכבוד הב"ח", דבריו מרפסין איגרא, היתכן לומר ח"ו שהב"ח היה בגיהנום ארבעים יום.

כדאי להחמיר גם במקצת

אסיים בדברי הביה"ל (תפט סעיף י) שמביא מה שכתב במ"ב דאין בידינו למחות ביד המקילין, כ"כ כמה אחרונים, וצידדו למצא טעם למנהג העולם, ומ"מ באשר ידוע שכמה וכמה מן הנזהרין מחשש איסור כל זהו בשארי איסורים מקילין ג"כ בזה, וסיבת הדבר ראיתי מפני שסוברין שמי שרוצה לזוהר צריך לזוהר בכל החומרות, משמרים ושכר וי"ש, וכן בפליטת כלים, והוא דבר קשה לזוהר במדינות אלו, ע"כ סומך כל אחד עצמו על מנהג העולם להקל לגמרי. **אבל לענ"ד אין נכון הדבר, דכי בשביל שקשה לו לזוהר בכל החומרות יקל לגמרי וכו'**, דהלא לגדולי הראשונים הוא דאורייתא, הלא המה הרי"ף ורא"ש ורמב"ם וסמ"ג ועיטור ומרדכי ובשם ראבי"ה והגה"מ וריטב"א, ואף להאו"ז שמצדד דהוא מדרבנן בחו"ל, לא סמך על זה להקל אלא בספק, דאז יש לסמוך בשעת הדחק על דעת הסוברין דרבנן, והוי ספיקא דרבנן, אבל לא בודאי חדש. ואין לנו מקילין רק רבינו ברוך בעל התרומה שכתב להקל במקומות

הרחוקין בחו"ל, ומעיל צדק בשם ר' אביגדור כהן בשם ריב"א שכתב להקל בשל נכרים לגמרי, כמובא בב"ח **והם יחידאי נגד כל הני רביותא הנ"ל**, וגם כמה מן האחרונים המקילין לא רצו להקל אלא בספק ולא בודאי. וגם בשו"ע כאן וביו"ד הלא סתמו כהפוסקים שהוא דאורייתא בכל גווני, וגם הרבה מן האחרונים תפסו כן לעיקר, **ע"כ בודאי מן הראוי ונכון לחוש לכל זה ולפרוש עכ"פ מן ודאי חדש וכנ"ל**. ומי שירצה לתת לב ע"ז יוכל להשיג גם בחורף ממינים אלו מתבואה ישנה, עכ"ד.

ולכן נראה שאף אם יש אנשים שמרגישים שקשה להם להחמיר "חוץ לבית", אבל אין זה סיבה לא להחמיר לפחות בבית, שיותר קל, ואפשר היום להשיג לחם וכו', אצל חנויות המקפידים על חדש, ויש גם אפילו הרבה "פיצריות" שגם מקפידים, ועל פסטה וכדומה אפשר בקל לקנות כפי הקוד, או לקנות הרבה בתחילת השנה, שלא יהיה בזה חשש חדש.